

Годованюк Богдан

<https://orcid.org/0009-0008-3527-5027>

Аспірант кафедри педагогіки та методики
викладання історії і суспільних дисциплін,
Національний університет
«Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка
(Чернігів, Україна) E-mail: bohdanhodovaniuk@gmail.com

СТАНОВЛЕННЯ ДИТИНОЗНАВСТВА ЯК ПЕДАГОГІЧНОЇ ГАЛУЗІ В ІСТОРІЇ УКРАЇНСЬКОЇ ТА ЗАРУБІЖНОЇ ОСВІТИ

Мета статті – проаналізувати особливості становлення дитинознавства як педагогічної галузі в історії української та зарубіжної освіти.

Методологія дослідження. У дослідженні використано нарративний, герменевтичний, синергетичний і персоналістичний підходи. Окремо виділено модерністський підхід, завдяки застосуванню якого ми розглянули дитинознавство як конструкт модерної епохи, що має на меті оновлення освіти. При написанні статті використовувалися загальнонаукові методи: аналіз, синтез, узагальнення, порівняння.

Наукова новизна. У статті цілісно охарактеризовано процес становлення дитинознавства як педагогічної галузі у XIX – першій половині XX ст.

Висновки. Отже, ми свідомо розглядали процес становлення дитинознавства одночасно як в Україні, так і в інших європейських країнах та США, оскільки він був уніфікований загальним модерністським типом мислення і європейськими традиціями розвитку українського суспільства, культури та освіти.

Науковий інтерес до дітей і дитинства та дитинознавчі дослідження з'явилися в останні століття періоду модерної історії (кінець XVIII – початок XX ст.). Це було обумовлено тим, що дитинознавчі дослідження сприяли забезпеченню принципів модернізму в освіті, які ґрунтуються на оновленні та переосмисленні традиційних практик навчання і виховання. У них акцентовано на індивідуальному розвитку учня, що можливий за умови знання дитини, розуміння особливостей її розвитку. Модернізм в освіті прагне вийти за межі стандартних рамок, орієнтуючись на особистість учня, а відтак і на дитинознавство.

Упродовж XIX – першої половини XX ст. у педагогіці був накопичений значний досвід дитинознавства, завдяки розвитку педагогічної антропології, педології, тестовим методикам А. Біне та Т. Сімона, дитиноцентричним концепціям Е. Кей, С. Голла, етнопедagogічним дослідженням М. Грушевського, І. Франка, М. Мід та інших учених.

Перспективними напрямками дослідження проблеми розвитку дитинознавства в історії освіти є поглиблене вивчення спадщини українських і зарубіжних педагогів, що стосується окреслених питань.

Ключові слова: дитинознавство, дитина, освіта, історія освіти, педагогічна галузь, педагогічна антропологія, педологія.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими та/або практичними завданнями. Сучасна освіта потребує нових підходів в організації освітнього процесу на засадах дитиноцентризму. Головна мета Нової української школи – створити школу, в якій буде комфортно навчатись і яка даватиме учням не тільки знання, а й уміння застосовувати їх у повсякденному житті, школу, де вчать критично мислити, експериментувати та не боятися висловлювати власну думку. Для реалізації такого завдання педагогам потрібно добре знати дитину, її потреби, запити, особливості розвитку. Тому актуальною науково-практичною галуззю є дитинознавство, що передбачає всебічне вивчення особистості дитини. Значний досвід дитинознавства накопичено в історії української та зарубіжної освіти. Його висвітлення відповідає інтересам педагогічної теорії та практики.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Проблеми розвитку дитинознавства в українській та зарубіжній педагогіці знайшли відображення у дослідженнях сучасних науковців О. Сухомлинської, О. Квас, Т. Кочубей, В. Кушнір, С. Лупаренко, О. Міхна, О. Петренко, Н. Побірченко, В. Федяєвої, Т. Янченко та інших українських науковців.

Мета статті – проаналізувати особливості становлення дитинознавства як педагогічної галузі в історії української та зарубіжної освіти.

Висвітлення процедури теоретико-методологічного дослідження. У дослідженні використано нарративний, герменевтичний, синергетичний і персоналістичний підходи. Окремо виділимо модерністський підхід, завдяки застосуванню якого ми розглянули дитинознавство як конструкт модерної епохи, що має на меті оновлення освіти. При написанні статті використовувалися загальнонаукові методи: аналіз, синтез, узагальнення, порівняння.

Виклад основного матеріалу дослідження з обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Дитинознавство як педагогічна галузь сформувалося тоді, коли у суспільстві виник активний інтерес до дітей як окремої категорії населення, важливої для різних аспектів функціонування соціуму. Концепт дитинства не є сучасним або новим. Кожне суспільство в різний час мало свої уявлення про те, що таке дитинство, материнство, батьківство, виховання дітей. У деякі епохи їх було добре прописано та формалізовано. Завдяки римському праву виникли важливі норми й дефініції, пов'язані зі структуруванням віку дитинства, його описування. Середньовічні суспільства, що успадкували римську інтелектуальну спадщину (зокрема й через християнство) і далі активно використовували ці традиції. Хоч ті вже могли не відповідати реальним практикам [8, 10–11].

Характерною відмінністю дитинства в цей період є відсутність уявлення про його цінність. У сучасному світі дитинство захищають і максимально продовжують. Існує однозначний суспільний консенсус, що будь-який дитячий досвід є цінним. У домодерний час було навпаки. Панувала думка, що дитина – це «неповноцінний дорослий», з усіма наслідками такого ставлення. Її треба було якнайшвидше ввести в дорослий світ. Дитинство було коротким. У віці, в якому сьогодні дитина йде до школи, у «старій Україні» вона починала працювати й отримувала церковну дієздатність. Тобто вже мусила відповідати перед Богом за свої вчинки [8, 11].

Середньовічне дитинство було складним. Зовнішній світ був небезпечним для дітей: війни, холод, голод, неналежний нагляд і раціон постійно загрожували життю дітей. Але здебільшого батьки піклувалися про них, годували, лікували всіма можливими на той час способами, навіть дарували подарунки [4, 19].

Наголосимо, що в період до XIX ст. дитинознавства як такого не існувало, а інформація про дитину зосереджувалася на основних складниках побутування дитинства у традиційному християнському суспільстві: від народження (хрещення) до дорослішання (одруження) [9, 12].

Як зазначає український дослідник І. Сердюк, попри дискусії про деталі, сьогодні немає сумніву, що сучасне дитинство – конструкт модерної доби (кінець XV – початок XX ст.) [9, 10]. Засадничі зміни у його побутуванні в європейському суспільстві припали на останню третину XVIII ст. Класичним прикладом цього слугує Франція, де тоді почало вибудовуватися розуміння того, що «нація» потребує відтворення населення [9, 10]. У педагогічному вимірі початком дитинознавства у Франції є праця Ж. Ж. Руссо «Еміль або про виховання» (1762) [19].

На нашу думку, що обґрунтована на основі аналізу джерел і наукової літератури, про дитинознавство як педагогічну галузь також можна говорити, починаючи з періоду модерної історії та її останніх століть (кінець XVIII – початок XX ст.). До дитинознавства ми відносимо, зокрема педагогічну антропологію К. Ушинського (друга половина XIX ст.) та педологію (кінець XIX – початок XX ст.). Так, педологія як класичний варіант дитинознавства ґрунтувалася на засадах модернізму. Його сутність полягає у прагненні до перетворення й безкінечного оновлення культури, суспільства, освітньої системи. В освіті й педагогічній науці універсальність і нормативність модернізму виявляється у створенні моделі або проекту людини, яка потрібна державі та суспільству на тому чи іншому етапі їхнього розвитку [15, 30].

Одним із варіантів дитинознавства є педагогічна антропологія відомого вітчизняного педагога К. Ушинського (1823–1871), ідеї якої викладені у праці «Людина як предмет виховання (1868–1869)». Вона містила «педагогічне тлумачення основних положень загальної психології» та характеристику педагогічної антропології, яка уявлялася К. Ушинським дитинознавством – комплексною науковою галуззю, що акумулює різнопланову інформацію про дитину [10].

Педагогічна антропологія як варіант дитинознавства передбачала саме всебічне вивчення і знання дитини як предмета виховання. Так, К. Ушинський зазначав: «Якщо педагогіка хоче виховувати людину в усіх її відношеннях, то вона повинна пізнати її також в усіх відношеннях» [10, 199].

У другій половині XIX – на початку XX ст. в українському суспільстві пошквалилися етнографічні дослідження, а в цьому контексті з'явився інтерес науковців, громадських діячів і письменників до дитинства як соціокультурного явища, що сприяло розвитку дитинознавства. Так, невелике дитинознавче дослідження було здійснене Іваном Франком у праці «Дітські слова в українській мові» (1881). Він вивчає та характеризує дитячий мовленнєвий розвиток і специфічні дитячі слова. У цій статті І. Франко аналізує слова, які діти використовують для позначення предметів, людей, дій, а також описує процес формування цих слів [11].

На особливу увагу з точки зору дитинознавчих студій заслуговує праця Марка Грушевського (1865–1938) «Дитина у звичаях і віруваннях українського народу» (1906–1907) [2]. Праця стала одним із перших в Україні досліджень з етнографії дитинства та народного дитинознавства. У праці досліджено особливості розвитку, становища, ігор дітей в Україні на початку XX ст. І. Франко назвав її «пребагатою збіркою матеріалів про дітей в українському селі: вірування й забобони, гігієна й спосіб виховання,

забави й щоденні заняття, становище в родині і в громаді – все се просліджено від перших об'явів вагітності матері тиждень за тижнем, рік за роком, аж до парубоцтва й дівочення» [12, 8].

Наголосимо, що українське дитинознавство розвивалося одночасно з дослідженнями дитинства в інших європейських народів. Так, етнограф і мовознавець Зенон Кузеля (1882–1952), який допомагав М. Грушевському обробити матеріал, отриманий у результаті дитинознавчих досліджень, «до кожного важнішого моменту в студіях над українською дитиною додавав або пояснення про етнологічні зв'язки сього моменту з міжнародними чи місцевими явищами в різних краях і у різних народів, або реєстри книжок, де говориться про такі самі явища» [12, 8]. З. Кузеля писав, що «німці можуть похвалитися в тім напрямі цілим рядом праць, аби лиш для приміру згадати Пльоса «Das Kindi Doesch'a Kinderleben in der deutschen Vergangenheit» (1900), у англійців є до занотування обширна, хоч і компілятивна праця А. Чемберлена «The Child: A Study in the evolution of Man» (1900)... Словаки мали кілька розвідок із подібними назвами: Гребена «Наші діти» (1901), чехи – белетристично написану працю Бартоша «Наші діти» (1888)... Навіть назви свідчать – автори ставили перед собою завдання всебічного дослідження світу дитини, а не окремих його проявів» [2, 218].

На необхідності вивчення особистості дитини, різних аспектів її розвитку, зокрема й розумового, наголошував французький психолог А. Біне (1857–1911). У 1905 р. він заснував Вільне товариство вивчення дитини, прагнув залучити до нього наукову громадськість й представників суспільства. Він зазначав: «...Коли учень відстає в школі, то це ще мало говорить за його розумові здібності, якщо до того його вчили неправильно, або, коли ми не знаємо, як саме його вчили до школи... До нас щодня приводили учнів, і того, що нам треба було за них знати, ми не знали: ні батьки, ні вчителі, ні взагалі скількине минуле цих дітей не могли нам пособити в цій справі. Ні звідки не маючи будь-якої допомоги, ми мали братися до справи самотужки. Дитина в нашому кабінеті віч-на-віч з нами; чверть, півгодини на запити – і нам треба було мати певну думку за дитину, думку, страшну для нас, бо своїм присудом ми впливали на все майбутнє дитини» [1, 434]. Спільно зі своїм колегою Т. Сімоном він розробив тест для визначення розумових здібностей (відомий і в сучасній психології та педагогіці, як тест Біне-Сімона). А. Біне назвав свою методику «Метричною шкалою розумових здібностей» [1, 435].

У процесі визначення інтелекту А. Біне враховував різні чинники розвитку дитини, тому його дослідження були цілісними, стосувалися особистості дитини в цілому. Книга «Сучасні ідеї про дітей», видана у 1909 р., стала підсумком більшості досліджень А. Біне. У цій праці учений зосередився на розробці методів вивчення та оцінювання індивідуальних відмінностей у дітей, що місять як норми, так і патології, тобто відхилення від норми у психічному розвитку.

Ідеї охорони дітей і дитинства, а відтак і їх вивчення, знайшли подальший розвиток у працях шведської педагогині Еллен Кей (1849–1926). Вона була однією із засновниць (поряд з італійською ученою М. Монтесорі та українською педагогинєю С. Русовою) і палкою прихильницею такого напрямку в реформаторській педагогіці, як вільне виховання. Його сутність полягає в тому, що розвиток, навчання та виховання дітей мають визначатися їхніми природними здібностями та індивідуальними особливостями, а дитина може сама обирати ті заняття і види діяльності, які їй найбільше подобаються і до яких у неї є природні нахили. Визначення індивідуальних особливостей і природних здібностей дітей є завданням дитинознавства.

У 1900 р. Е. Кей написала книгу «Століття дитини» [17]. Її переклали майже всіма європейськими мовами (у Німеччині вона витримала 26 видань) [5, 93]. Е. Кей проголосила ХХ століття «століттям дитини», тобто часом, коли мають бути захищені права та інтереси дитини, а охорона дитинства стане важливим напрямом діяльності кожної держави і суспільства. Так, у статті «Про вільне виховання» вона наголосила: «І вік двадцятий буде вік дитини. Двома способами він буде ним: зрозуміють дорослі, кінець-кінцем, душу дитини, а до того й самі стануть, як діти. І тоді лише оновиться соціальний устрій» [6, 38]. Концепція «століття дитини», розроблена Е. Кей, її заклик «зрозуміти душу дитини», символізують визнання особливої уваги до дитинознавства – вивчення потреб і реалізації прав дітей у ХХ ст.

Яскравим варіантом дитинознавства у кінці ХІХ – першій третині ХХ ст. була педологія, що отримала наукове оформлення і мала таке підґрунтя як визначений предмет, методологічна основа та методичний інструментарій досліджень.

Крім терміну «педологія», для позначення дитинознавства в США і в Європі часто використовували словосполучення «наука про дитину» («Child Study»). Французький вчений Г. Компейре запропонував для науки про дитину назву «пайдоскопія». Але найбільш поширеною виявилася назва «педологія».

Термін «педологія» виник у 1893 р. у США. Його автором є американський психолог Оскар Крісмен (1855–1929), який вперше вжив це поняття у статті «Слухаючи дітей», надрукованій у журналі «Педагогічний семінар». На його думку, педологія – це наука про всебічне вивчення дитини [16, 7]. В останнє десятиліття ХІХ ст. О. Крісмен був редактором журналу «Педологія», що виходив у Канзасі [15, 130]. У 1896 р. він написав статтю «Педологія – проєкт наукового вивчення дитини» [16, 7] та інші розвідки з педології. Але усім науковим світом визнається, що засновником цієї наукової галузі по праву є американський психолог Гренвілл Стенлі Голл (1844–1924), учнем якого й був О. Крісмен.

Новизна педології полягала у зосередженні в ній багатьох наукових дисциплін і методів, «котрі не знали до цього часу такого поєднання» [13, 465], тобто у її комплексному, міждисциплінарному характері, що забезпечував, з одного боку, дитиноцентровані, а з іншого – об'єктивні, науково обґрунтовані підходи до проблеми розвитку дитини, її навчання та виховання. На думку С. Голла, наука про

дитину «не має собі подібних і почасти є психологією, почасти антропологією, почасти медициною та гігієною». Вона також торкається етико-філософських аспектів життєдіяльності дитини, має практичне значення для педагогіки [13, 464–465].

Вперше в Україні звернувся до педології як окремої науки відомий педагог Яків Чепіга (Зеленкевич) (1875–1938) у статті «Педологія або Наука про дітей» (1911). Він окреслив зміст і завдання педології та виокремив не тільки практичну, а й методологічну функцію педології, що полягала в обґрунтуванні наукових засад педагогіки. Я. Чепіга наголошував: «Завдання експериментальної педагогіки (педології) – вивчити духовну й фізичну природу дитини зо всіх боків, зібрати і систематизувати все, що торкається життя її, найти закони, котрим підлягає її організм, і на них вже науково утворити педагогіку» [14, 209].

У 20-ті – першій половині 30-х років ХХ ст. педологія стала провідною науково-практичною галуззю в українській освіті. Відомі українські науковці почали активно займатися педологічними дослідженнями. Так, Олександр Залужний (1886–1941) досліджував проблеми створення й функціонування дитячих колективів, Іван Соколянський (1889–1960) був видатним ученим-дефектологом, вивчав питання соціалізації, розвитку, навчання та виховання сліпоглухонімих дітей. Педологічні дослідження 20-х – початку 30-х років ХХ ст. спрямовувалися на комплексне пізнання особливостей і закономірностей розвитку дитини. Вони стосувалися проблем формування й прогнозування поведінки дитини, її інтелектуального і фізичного розвитку, придатності учня до певної професії, шляхів удосконалення освітнього процесу у школі, запровадження оцінювання успішності учнів за допомогою тестування, забезпечення гігієни праці школярів, доцільного розподілу їхнього навантаження, вирішення соціально-педагогічних проблем, як-от: виховання колишніх безпритульних і неповнолітніх правопорушників, соціалізація і навчання дітей з особливими потребами, насамперед сліпоглухонімих, турбота про здоров'я дітей робітників і селян, а також вихованців дитячих будинків і містечок [15, 244, 260].

В Україні діяли три науково-дослідні кафедри педології в Києві, Одесі та Харкові та чотири досвідно-педологічні станції в Києві, Одесі, Харкові та Катеринославі (Дніпрі). Одеська кафедра існувала упродовж 1921–1924 рр., Київська – 1922–1929 рр. і Харківська – протягом 1922–1925 рр. Досвідно-педологічні станції продовжували працювати і в першій половині 30-х років ХХ ст. Узагальнено зміст діяльності цих установ полягав в організації педологічних обстежень дітей і розробці на основі їх результатів нових технологій навчально-виховної роботи з різними категоріями дітей; вивченні дитячих колективів; підготовці фахівців-педологів і дефектологів; проведенні просвітницьких заходів серед педагогів, батьків і дітей [15, 353].

Соціально-політична ситуація середини 30-х років ХХ ст., що характеризувалася утвердженням сталінського тоталітарного режиму, забороною вільного вияву думок і поширенням репресій, призвела до заборони дитинознавчих досліджень. Знищення педології стало безпосереднім наслідком Постанови ЦК ВКП(б) «Про педологічні перекирчування в системі Наркомосів» від 4 липня 1936 р. У результаті її виконання були закриті досвідні станції та ліквідовані педологічні служби у школах, вилучені з наукового обігу фахова література й підручники з педології, перекваліфіковані педологи-практики та піддані різноманітним за ступенем і формою покаранням науковці, заборонені наукові дослідження дитинства й обмежені можливості педагогіки у забезпеченні диференціації та індивідуалізації навчання і виховання дітей [15, 355]. На деякий час в Україні дослідження дітей і дитинства були директивно заборонені.

У першій половині ХХ ст. проблеми дитинознавства знайшли відображення і в працях американської ученої Маргарет Мід (1901–1978). Вона досліджувала проблеми семантики дитинства у різних культурах та сім'ютики дитячої свідомості і поведінки. Учена заклала підвалини для розробки культурології дитинства як спеціальної галузі наукового знання. Її по праву можна вважати одним із фундаторів світового дитинознавства як педагогічної галузі, оскільки в її працях присутній науковий підхід у вивченні проблем дитинства.

М. Мід здійснила дослідження процесів соціалізації дітей у різних культурах. У її студіях було доведено той факт, що статеві ідентифікація, проходження вікових криз (на прикладі підліткової), формування структури самосвідомості і самооцінки визначається взаємостосунками між батьками і дітьми, а, у широкому розумінні, культурними традиціями того чи іншого народу [7, 116–117; 18].

Дослідницею введено деякі поняття і терміни, що можна впевнено віднести до дитинознавства. Наприклад, вона позначає різницю культур, у яких діти навчаються практично, на власному досвіді, але під керівництвом дорослих (*learning cultures*), і культур, де існують спеціалізовані інститути навчання дітей (*teaching cultures*). Крім цього, вчена розмежувала поняття «соціалізації» й «інкультурації» (*enculturation*), де перше – це соціальне навчання взагалі, а друге – реальний процес навчання, що відбувається у специфічній культурі [7, 117; 18].

Як наголошує українська дослідниця С. Коляденко, важливою особливістю наукової діяльності М. Мід є її міждисциплінарність. Вона взагалі не визнавала дисциплінарних кордонів. Етнографічний опис культури окремого народу час від часу органічно переростає у неї в обговорення загальних проблем соціальної, вікової або диференціальної психології, соціології або теорії виховання. Окремим напрямом її наукової спадщини є етнографія дитинства – вивчення закономірностей розвитку і виховання дітей та підлітків залежно від етнографічних і соціальних особливостей та способу життя народу [7, 118]. Праці М. Мід ми відносимо й до дитинознавчих досліджень.

Так, М. Мід першою описала процес дорослішання у представників незахідних культур, зацентрувала увагу не тільки на практиці виховання дітей, а й на вивченні несвідомих настановлень дорослих членів суспільства стосовно дітей і способів комунікації між дорослими та дітьми [3, 262; 18]. Праці М. Мід руйнують усталені уявлення про вікові цикли, про неминучість так званих вікових кризових періодів у житті людини. На прикладі культури жителів Самоа показано, що психологічних змін, які нібито завжди супроводжують період статевого дозрівання, може взагалі не бути, а конфлікт поколінь – не більш ніж риса, наявна в західних культурах [3, 262; 18].

Висновки з дослідження і перспективи подальших наукових розвідок. Отже, насамкінець зазначимо, що ми свідомо розглядали процес становлення дитинознавства одночасно як в Україні, так і в інших європейських країнах і в США, оскільки він був уніфікований загальним модерністським типом мислення і європейськими традиціями розвитку українського суспільства, культури та освіти.

Науковий інтерес до дітей і дитинства та дитинознавчі дослідження з'явилися в останні століття періоду модерної історії (кінець XVIII – початок XX ст.). Це було обумовлено тим, що дитинознавчі дослідження сприяли забезпеченню принципів модернізму в освіті, які ґрунтуються на оновленні та переосмисленні традиційних практик навчання і виховання. У них акцентовано на індивідуальному розвитку учня, що можливий за умови знання дитини, розуміння особливостей її розвитку. Модернізм в освіті прагне вийти за межі стандартних рамок, орієнтуючись на особистість учня, а відтак і на дитинознавство.

Упродовж XIX – першої половини XX ст. у педагогіці був накопичений значний досвід дитинознавства, завдяки розвитку педагогічної антропології, педології, тестовим методикам А. Біне та Т. Сімона, дитиноцентричним концепціям Е. Кей, С. Голла, етнопедагогічним дослідженням М. Грушевського, І. Франка, М. Мід та інших учених.

Перспективними напрямками дослідження проблеми розвитку дитинознавства в історії освіти є поглиблене вивчення спадщини українських і зарубіжних педагогів, що стосується окреслених питань.

References

1. Біне А. Вимір розумових здібностей. *Мамонтов Я. Хрестоматія сучасних педагогічних течій / переклади М. Васильківського і Б. Щербаненка*. Харків: Державне видавництво України, 1926. С. 430–443.
Bine, A. (1926). Vymir rozumovykh zdbibnostei [Measurement of mental abilities]. *Mamontov Ya. Khrestomatiiia suchasnykh pedahohichnykh techii [Anthology of contemporary pedagogical trends]* / pereklady M. Vasylykivskoho i B. Shcherbanenka. Kharkiv, Ukraine: Derzhavne vydavnytstvo Ukrainy. 430–443. [in Ukrainian].
2. Грушевський М. Дитина в звичаях і віруваннях українського народу. Київ: Либідь, 2007. 253 с.
Hrushevskiy, M. (2007). Dytyna v zvychaiakh i viruvanniakh ukrainskoho narodu [Child in the customs and beliefs of the Ukrainian people]. Kyiv, Ukraine: Lybid. 253. [in Ukrainian].
3. Данилюк І. В. Маргарет Мід як фундатор наукового напрямку «Культура і особистість». *Проблеми сучасної психології*. 2012. Вип. 18. С. 259–268.
Danyliuk, I. V. (2012). Marharet Mid yak fundator naukovooho napriamu «Kultura i osobystist» [Margaret Mead as the founder of the scientific field of «Culture and Personality»]. *Problemy suchasnoi psykholohii – Problems of modern psychology*. Kamianets-Podilskyi, Ukraine, 18, 259–268. [in Ukrainian].
4. Демчук С. Принади й небезпеки середньовічного дитинства. *Локальна історія*. 2024. № 11. С. 16–19.
Demchuk, S. (2024). Prynady y nebezpeky serednovichnoho dytynstva [The charms and dangers of medieval childhood]. *Lokalna istoriia – Local history*. Lviv, Ukraine, 11, 16–19. [in Ukrainian].
5. Квас О. «Століття дитини» та принципи нової педагогіки Елен Кей. *Наукові записки: збірник наукових статей*. Київ: Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2011. Вип. 97. С. 89–97.
Kvas, O. (2011). «Stolittia dytyny» ta pryntsyry novoi pedahohiky Elen Kei [«The Century of the Child» and the principles of Elen Kay's new pedagogy]. *Naukovi zapysky : zbirnyk naukovykh statei – Scientific notes: collection of scientific articles*. Kyiv, Ukraine: Vyd-vo NPU imeni M.P. Drahomanova, 97, 89–97. [in Ukrainian].
6. Кей Е. Про вільне виховання. *Мамонтов Я. Хрестоматія сучасних педагогічних течій / переклади М. Васильківського і Б. Щербаненка*. Харків: Державне видавництво України, 1926. С. 32–38.
Kei, E. (1926). Pro vilne vykhovannia [On free education]. *Mamontov Ya. Khrestomatiiia suchasnykh pedahohichnykh techii [Anthology of contemporary pedagogical trends]* / pereklady M. Vasylykivskoho i B. Shcherbanenka. Kharkiv, Ukraine: Derzhavne vydavnytstvo Ukrainy. 32–38. [in Ukrainian].
7. Коляденко С. Маргарет Мід – засновниця культурологічної теорії трьох типів культур. *Актуальні проблеми сучасної філософії та науки: виклики сьогодення: зб. наук. праць / редкол. М. А. Козловець, Л. В. Горохова, О. В. Чаплінська та ін.* Житомир: Видавничий центр ЖДУ імені Івана Франка, 2022. С. 114–120.

- Koliadenko, S. (2022). Marharet Mid – zasnovnytsia kulturolohichnoi teorii trokh typiv kultur [Margaret Mead – founder of the cultural theory of three types of cultures]. *Aktualni problemy suchasnoi filosofii ta nauky: vykyky sohodennia: zb. nauk. prats [Current issues in contemporary philosophy and science: challenges of today: collection of scientific works]* / redkol. M. A. Kozlovets, L. V. Horokhova, O. V. Chaplinska ta in. Zhytomyr, Ukraine: Vydavnychy tsestr ZhDU imeni Ivana Franka. 114–120. [in Ukrainian].
8. Сердюк І. Діти Гетьманщини: дідичи, байстриюки та наймити. *Локальна історія*. 2024. № 11. С. 10–15. Serdiuk, I. (2024). Dity Hetmanshchynu: didychy, baistriuky ta naimyty [Children of the Hetmanate: heirs, bastards and servants]. *Lokalna istoriia – Local history*. Lviv, Ukraine, 11, 10–15. [in Ukrainian].
9. Сердюк І. Маленький дорослий: Дитина й дитинство в Гетьманщині XVIII ст. Київ: К.І.С., 2018. 456 с. Serdiuk, I. (2018). Malenkyi doroslyi: Dytna y dytynstvo v Hetmanshchyni XVIII st. [Little Adult: Children and Childhood in the Hetmanate of the 18th Century]. Kyiv, Ukraine: K.I.S. 456. [in Ukrainian].
10. Ушинський К. Д. Людина як предмет виховання. Спроба педагогічної антропології. *Ушинський К. Д. Вибрані педагогічні твори: у 2 т. Т. 1*. Київ: Радянська школа, 1983. С. 192–479. Ushynskiy, K. D. (1983). Liudyna yak predmet vykhovannia. Sproba pedahohichnoi antropologii [Man as an object of education. An attempt at pedagogical anthropology]. *Ushynskiy K. D. Vybrani pedahohichni tvory: u 2 t [Selected pedagogical works: u 2 t.]*. Т. 1. Kyiv, Ukraine: Radianska shkola. 192–479. [in Ukrainian].
11. Франко І. Дітські слова в українській мові. URL: <https://www.i-franko.name/uk/Folklore/1881/DitskiSlovaVUkrajinskijMovi.html> (дата звернення: 15.06.2025) Franko, I. Ditski slova v ukrainskii movi [Children's words in the Ukrainian language]. Retrieved from: <https://www.i-franko.name/uk/Folklore/1881/DitskiSlovaVUkrajinskijMovi.html> [in Ukrainian].
12. Франко, І. Рецензія на працю «Дитина в звичаях і віруваннях українського народу». *Грушевський М. Дитина в звичаях і віруваннях українського народу*. Київ: Либідь, 2007. С. 8. Franko, I. (2007). Retseziia na pratsiu «Dytyna v zvychaiakh i viruvanniakh ukrainskoho narodu» [Review of the work «Child in the Customs and Beliefs of the Ukrainian People»]. *Hrushevskiyi M. Dytyna v zvychaiakh i viruvanniakh ukrainskoho narodu [Children in the customs and beliefs of the Ukrainian people]*. Kyiv, Ukraine: Lybid. 8. [in Ukrainian].
13. Холл С. Педологія та її відношення до виховання. *Мамонтов Я. Хрестоматія сучасних педагогічних течій*. Кн. 2. Харків: Державне видавництво України, 1926. С. 460–471. Khol, S. (1926). Pedolohiia ta yii vidnoshennia do vykhovannia [Pedology and its relation to education]. *Mamontov Ya. Khrestomatiia suchasnykh pedahohichnykh techii [Anthology of contemporary pedagogical trends]*. Кн. 2. Kharkiv, Ukraine: Derzhavne vydavnytstvo Ukrainy. 460–471. [in Ukrainian].
14. Чепіга Я. Ф. Педологія, або наука про дітей. *Маловідомі першоджерела української педагогіки (друга половина XIX – XX ст.): хрестоматія / упоряд. Л. Д. Березівська*. Київ: Науковий світ, 2003. С. 208–212. Chepiha, Ya. F. (2003). Pedolohiia, abo nauka pro ditei [Pedology or the science of children]. *Malovidomi pershodzherela ukrainskoi pedahohiky (druha polovyna XIX – XX st.): khrestomatiia [Little-known primary sources of Ukrainian pedagogy (second half of the 19th – 20th centuries): anthology]* / uporiad. L. D. Berezivska. Kyiv, Ukraine: Naukovyi svit. 208–212. [in Ukrainian].
15. Янченко Т. В. Витоки та засади наукового розвитку і практичного втілення педології в Україні: дис. на здобуття наук. ступеня доктора пед. наук : спец. 13.00.01. Київ, 2017. 529 с. Yanchenko, T.V. (2017). Vytoky ta zasady naukovoho rozvytku i praktychnoho vtilennia pedolohii v Ukraini [The origins and foundations of scientific development and practical implementation of pedology in Ukraine]: dys. na zdobuttia nauk. stupenia doktora ped. nauk : spets. 13.00.01. Kyiv, Ukraine. 529. [in Ukrainian].
16. Chrisman, O. (1920). Paidology: The science of the child. The historical child. Boston: R.G. Badger. 471.
17. Key, E. (2005). Stulecie dziecka / przeklad Iza Mszczęńska. Warszawa: Wydawnictwo Akademickie «IAK». 193.
18. Mead, M. (1928). Coming of age in Samoa: A psychological study of primitive youth for western civilization. New York: William Morrow & Company. 297.
19. Russo, J.-J. (2013). Emile. Dover: Dover Publications. 544.

Hodovaniuk Bohdan

<https://orcid.org/0009-0008-3527-5027>

Postgraduate student of the Pedagogy and Methods of Teaching
History and Social Disciplines Department,
T. H. Shevchenko National University «Chernihiv Colehium»
(Chernihiv, Ukraine) E-mail: bohdanhodovaniuk@gmail.com

THE DEVELOPMENT OF CHILD STUDIES AS A PEDAGOGICAL FIELD IN THE HISTORY OF UKRAINIAN AND FOREIGN EDUCATION

The purpose of the article is to analyse the peculiarities of the development of child studies as a pedagogical field in the history of Ukrainian and foreign education.

Research methodology. *The study uses narrative, hermeneutic, synergistic, and personalistic approaches. We would like to highlight the modernist approach, thanks to which we considered child studies as a construct of the modern era aimed at renewing education. General scientific methods were used in writing the article: analysis, synthesis, generalisation, and comparison.*

Scientific novelty. *The article provides a comprehensive description of the development of child studies as a branch of pedagogy in the 19th and first half of the 20th centuries.*

Conclusions. *Therefore, we deliberately considered the process of the formation of child studies simultaneously in Ukraine, other European countries, and the United States, as it was unified by a common modernist type of thinking and European traditions of development of Ukrainian society, culture, and education.*

Scientific interest in children and childhood and child studies emerged in the last centuries of modern history (late 18th – early 20th centuries). This was due to the fact that child studies contributed to the principles of modernism in education, which are based on the renewal and rethinking of traditional practices of teaching and upbringing. They include an emphasis on the individual development of the student, which is possible provided that the child is known and the peculiarities of their development are understood. Modernism in education seeks to go beyond the standard framework, focusing on the personality of the student and, therefore, on child studies.

During the 19th and first half of the 20th centuries, significant experience in child studies was accumulated in pedagogy thanks to the development of pedagogical anthropology, pedology, the test methods of A. Binet and T. Simon, the child-centred concepts of E. Key, S. Hall, and the ethnopedagogical research of M. Hrushevsky, I. Franko, M. Mead and other scholars.

Promising areas of research into the development of child studies in the history of education include an in-depth study of the legacy of Ukrainian and foreign educators on the issues outlined above.

Keywords: *child studies, child, education, history of education, pedagogical field, pedagogical anthropology, pedology.*

Стаття надійшла до редакції 29.11.2025 р.

Рецензент: доктор педагогічних наук, професор Зайченко Н. І.